

לא על הלחם לבדו הרב מואיז נבון

דברים פרק ת (ג) וַיִּעַבְדוּ וַיִּתְעַבְדוּ וַיִּאֲכַלְדוּ אֶת הַפֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדוֹ יַחִיָּה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי יִקְוֶה יַחִיָּה הָאָדָם :

אלשיך על דברים פרשת עקב פרק ח פסוק ג - ... ועוד לנו דרך אחרת בפסוק זה, הלא הוא, כי לא על הלחם במה שהוא לחם לבדו, כלומר, מצד עצמו יחיה ויזון האדם, "כי על כל מוצא פי ה'" למה שיצא מפי ה', שיזון! על כן יחיה ויזון בו האדם, שאילו לא היה אומר "ויזון", לא היתה זנה. וההיקש בשאר. והוא מאמר רבי חנינא בן דוסא מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק (תענית כה א). וזו תהיה כוונת משה רבינו ע"ה באומר הוא הלחם אשר נתן ה' כו' (שמות טז טו), כי הנה המה נבהלו באומרם מן הוא ואיך יזון החומר המעונה ורעב. והשיב משה רבינו ע"ה הוא הלחם במה שנתן אותם לכם לאכלה כי הוא אמר לו יהי לחם ויזון. ...

רבינו בחיי דברים פרשת עקב פרק ח פסוק ג - לא על הלחם לבדו. על הלחם שהאדם רגיל בו אין חיותו של אדם בו לבדו בלתי הכח המצמיח אותו והוא מזלו וכחו [ז"א חוקי הבע], וכמו שאמר רז"ל: (ב"ר י, ז) אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל, שנאמר: (איוב לח, לג) "הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ", ואותו כח המצמיח יש לו כח אחר ממונה, ואותו כח אחר יש לו גבורה מושל עליו שהוא מעמידו ומקיימו, וכן מכח לחם עד הסבה העליונה שהוא כח הכחות כלן וגבוה על כל גבוהים, והוא מקור חיים וחיות כל חי, שהרי ישראל כל ארבעים שנה במדבר לא אכלו לחם וחיו, זהו "על כל מוצא פי ה' יחיה האדם", כלומר על הכח הנגזר מפי עליון, כלשון: (אסתר ז, ח) "הדבר יצא מפי המלך", שפירשו גור, וכל הכחות האלו האמצעיים קראם הכתוב "מוצא פי ה'", כלומר כי הם כלם נגזרים ויוצאים מכחו, ובא הכתוב הזה להודיע שאין עקר החיות במזון הבא מסבה אחר סבה כענין הלחם שאנו אוכלים שהאמצעיים רבו בו, אלא שעיקר החיות במזון הכח המתקרב אל הסבה העליונה, כי כל מה שיתקרב מכחו יתברך ויתמעטו האמצעיים הוא עקר החיות, ...

רש"י הירש דברים פרשת עקב פרק ח פסוק ג - למען הודיעך וגו', כדי שתלמד מנסיון של ארבעים שנה, כי לא על - הלחם וגו'. "לחם" הוא המזון שאדם "נלחם" עליו עם הטבע ועם תחרות הבריות (השוה פי' בראשית יד, ב). הלחם הוא התוצר של הטבע ושל השכל האנושי השולט בעולם. נמצא שהלחם מייצג את השכל האנושי השולט בטבע ופועל בחברה עם גורמים אחרים, וכך יוצר האדם את האמצעים לקיומו. והנה יכולה המחשבה לעלות על דעתנו שכח יצירתו של האדם הוא התנאי היחיד לקיומו הארצי, וכך עלולים אנחנו לשכוח את הנהגת ה' שהיא הגורם הראשון של מזונו של אדם; זאת, אף על פי שכל פרוסת לחם המפרנסת אותנו מעידה על השגחת ה' ועל ידו המלאה והרחבה. ... [ה"מ"ר" מלמד שה' משגיח ואדם לא חי רק מכוחו אלא בהשגחתו של ה' ובקיום פקודותיו].

אלשיך על דברים פרשת עקב פרק ח פסוק ג - ולמה עשיתי כן ולא האכלתי אתכם מאכל גשמי המכלכל את הגוף ומסעדו ומשביעו, הלא היה כי "למען הודיעך כי לא על הלחם" הגשמי "לבדו יחיה האדם" הגשמי כמהו ולא בדבר רוחני, כי אם ש"על כל מוצא פי ה'" היא התורה והמצוות אשר יצאו מפי ה' שהיא רוחנית עצמית "יחיה האדם". כי על ידי המן תבין לאשורך כי כאשר המן רוחני השביע וקיים את הגוף עודנו עיף ויגע ורעב, כן על ידי התורה והמצוות הרוחניים יחיה האדם המלובש בחומר:

ספרי דברים פרשת עקב פסקא מח - ... וכן הוא אומר +שם/ דברים/ ח ג+ "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם" זה מדרש, "כי על כל מוצא פי ה'" אלו הלכות והגדות וכן הוא אומר +משלי כז יא+ חכם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִי וכו': ואומר +שם/ משלי כג טו+ "בְּנֵי אִם חָכֵם לְבָדָּה יִשְׁמַח לְבִי גַם אֲנִי." רבי שמעון בן מנסיא אומר אין לי אלא אביו שבארץ אביו שבשמים מנין תלמוד לומר "גם אני" לרבות אביו שבשמים.

Metaphysics, Aristotle, (Written 350 B.C.E), I.1; II.1 - All men by nature desire to know. [The desire to know achieves its deepest satisfaction in the philosopher who understands the principles and causes of the world... We are after more than knowledge, we are after understanding - J.Lear] Philosophy should be called knowledge of the truth. For the end of theoretical knowledge is truth, while that of practical knowledge is action...

Nicholas Rescher, Philosophical Standardism (Pittsburgh, 1994) - The old saying is perfectly true: Philosophy bakes no bread. But it is also no less true that we do not live by bread alone.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק כז

כונת כלל התורה שני דברים, והם תקון הנפש, ותקון הגוף, אמנם תקון הנפש הוא שינתנו להמון דעות אמיתיות כפי יכלתם, ומפני זה יהיה קצתם בפירוש וקצתם במשל, שאין בטבע ההמון לסבול השגת הענין ההוא כפי מה שהוא, ואמנם תקון הגוף יהיה כתקון עניני מחיתם קצתם עם קצתם, וזה הענין ישלם בשני דברים, האחד מהם להסיר החמס מביניהם, והוא שלא יעשה כל איש מבני אדם הישר בעיניו וברצונו וביכלתו, אבל יעשה כל אחד מהם מה שבו תועלת הכל, והשני ללמד כל איש מבני אדם מדות מועילות בהכרח עד שיסודר ענין המדינה, ודע ששתי הכוונות האלה, האחת מהן בלא ספק קודמת במעלה והוא תקון הנפש, ר"ל נתינת הדעות האמתיות, והשנית קודמת בטבע ובזמן, ר"ל תקון הגוף והוא הנהגת המדינה ותקון עניני אנשיה כפי היכולת, וזאת השנית היא הצריכה יותר תחלה, והיא אשר הפליג לדקדק בה ולדקדק בחלקיה כלם, מפני שאין יכולת להגיע אל הכוונה הראשונה אלא אחר שיגיעו אל השנית הזאת, והוא שכבר התבאר במופת שהאדם יש לו ב' שלמיות, שלמות ראשון והוא שלמות הגוף, ושלמות אחרון והוא שלמות הנפש, ושלמותו הראשון הוא שיהיה בריא על הטוב שבעניניו הגשמיים, וזה לא יתכן אלא

במצאו צרכיו בכל עת אשר יבקשם והם מזונותיו ושאר הנהגת גופו כדירה ומרחץ וזולתם, וזה לא ישלם לאיש אחר לבדו כלל, א"י להגיע כל אדם אל זה השיעור אלא בקבוץ המדיני כמו שנודע שהאדם מדיני בטבע, **ושלמותו האחרון הוא שיהיה משכיל בפעל**, והוא שידע כל מה שיכולת האדם לדעתו מכל הנמצאות כפי שלמותו האחרון, ומבואר הוא שזה השלמות האחרון **אין בו מעשים ולא מדות, ואמנם הוא דעות לבד**, וכבר הביא אליהם העיון וחיבה אותם החקירה, ומבואר הוא ג"כ שזה השלמות האחרון הנכבד א"י להגיע אליו אלא אחר הגיע השלמות הראשון, כי האדם א"י לו שיצייר מושכל ואפילו ילמדוהו אליו כל שכן שיתעורר לו מעצמו, בעוד שיש לו כאב או רעב חזק או צמא או חוס או קור חזק, אבל **אחר הגיע השלמות הראשון אפשר להגיע אל השלמות האחרון אשר הוא הנכבד בלא ספק, והוא סבת החיים המתמידים לא זולתו**, והתורה האמתית אשר בארנו שהיא אחת ושאינן זולתה והיא תורת משה רבינו, אמנם באה לתת לנו שתי השלמות יחד, ר"ל תקון ענייני בני אדם קצתם עם קצתם, בהסיר העול ובקנות המדות הטובות המעולות עד שתתכן עמידת אנשי הארץ והתמדתם על סדר אחד להגיע כל אחד מהם אל שלמותו הראשון, ותקון האמונות ונתינת דעות אמתיות כאשר יגיע השלמות האחרון, וכבר כתבה התורה שני השלמויות והגידה אלינו שתכלית אלו התורות כולם היא להגיע אליהם, ...

~ חוויה לדעת ~

דברים פרק ח

(א) פֶּלַח הַמִּצֵּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּן וְיָרִיתֶם וּבִאתֶם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְקֹנֶךָ לְאַבְתָּיִם: (ב) **זִכְרָת** אֶת כָּל הַדְּרֹךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְקֹנֶךָ אֶל־הַיָּדָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר לְמַעַן עֲנֹתְךָ לְנִסְתֵךְ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הִתְשַׁמֵּר מִצְוֹתַי אִם לֹא: (ג) **וַיַּעֲזֹב וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכַלְךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדָעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעְךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְדוּ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי יְקֹנֶךָ יַחֲיֶה הָאָדָם: (ד) שְׁמַלְתְּךָ לֹא בְלָתָה מֵעֲלִיד וְרִגְלְךָ לֹא בְצָקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה: (ה) **וַיִּדְעֶתָ עִם לִבְבְּךָ כִּי פֶאֶשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ יְקֹנֶךָ אֶל־הַיָּדָה מִיִּסְרָךְ: (ו) וְשִׁמְרָתָ אֶת מִצְוֹת יְקֹנֶךָ אֶל־הַיָּדָה לְלֶכֶת בְּדַרְכָּיו וְלִירְאָה אֹתוֹ:****

(ז) כִּי יְקֹנֶךָ אֶל־הַיָּדָה מִבִּיאָדְךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם עֲנִינָה וְיִתְהַמֹּת לְצִאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר: (ח) אֶרֶץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפּוֹן וְתֵאֵנָה וְרַמּוֹן אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ: (ט) אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנָה תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחָסֵר כָּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרִזָּל וּמִהַרְרִיהָ תִּחַצַּב נְחוֹשֶׁת: (י) וְאֶכְלָתָ וּשְׁבַעְתָּ וּבִרְכַתָּ אֶת יְקֹנֶךָ אֶל־הַיָּדָה עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:

(יא) הֲשִׁמְרָ לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת יְקֹנֶךָ אֶל־הַיָּדָה לְבִלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם: (יב) פֶּן תֹּאכַל וּשְׁבַעְתָּ וּבִתְנֶה טוֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת: (יג) וּבִקְרָךְ וּצְאָנְךָ יִרְבְּנוּ וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָךְ וְכָל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבֶּה: (יד) **וְרִים לִבְבְּךָ וּשְׂכַחְתָּ** אֶת יְקֹנֶךָ אֶל־הַיָּדָה הַמּוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַד עֲבָדִים: (טו) **הַמּוֹלִיכְךָ בְּמִדְבָּר הַגָּדֹל** וְהַנּוֹרָא נָחַשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אִין מַיִם הַמּוֹצִיא לָךְ מִיָּם מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ: (טז) **הַמֵּאֲכִלְךָ מֶן בְּמִדְבָּר** אֲשֶׁר לֹא יָדָעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנֹתְךָ וּלְמַעַן נִסְתֵךְ לְהִיטִיב בְּאַחֲרֵי־יָדְךָ: (יז) וְאִמְרָתָ בְּלִבְבְּךָ כַּחַי וְעַצִּים יָדִי עֲשֶׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה: (יח) **וְזִכְרָתָ** אֶת יְקֹנֶךָ אֶל־הַיָּדָה כִּי הוּא הִנְתִּין לָךְ כַּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל לְמַעַן תִּקְוֶה אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִם כִּיֹּם הַזֶּה: פ

הרב חנוך וקסמן, "לדעת את אשר בלבבך - על ניסיונות אלהיים ולב יודע"

- ... משה מקשר פעמים רבות בין זיכרון היסטורי לבין המצוות. מתוך הכרת תודה על נדיבותו של ה', השגחתו והניסים שעשה, בני ישראל צריכים לשמור את המצוות, וגם זה מופיע בהקשר כאן (שם, ד'ו').
- אולם, נושאים אלו לא מהווים את כל הפרשייה או אפילו את המוטיב המרכזי שלה, ואילו העינוי המסורתי של ה' את ישראל הוא המהווה את המרכז (שם ב'ג'). אם כן, באיזה מובן יכול ניסוי ה' את ישראל להוביל לנאמנות מוגברת למצוותיו?
- ... צריך להיות ברור כי פסקות 1,3 עומדות ביחס הפוך אחת לשניה. בעוד פסקה 1 מתמקדת ב"שמירת המצוות", "זכירה" והכרה בה', פסקה 3 מתמקדת בהפכים הלשוניים והרעיוניים של אלו. בפסקה 3, משה מתייחס לאפשרות של "אי-שמירת המצוות", "שכחה" והיחוס של הצלחת העם לעצמו, אי הכרה בה'.
- המערך של זיכרון היסטורי, המן והחוויה של קשיים [עניו] וניסיון משחק תפקיד מפתח בדיאלקטיקה של **לב יודע** וזוכר מול לב נבער ושוכח, ניגוד המהווה את ליבת נאום "שמרו את המצוות" של משה.
- זכירת העינוי, הניסיון והמחיה היא מה שמהווה ויוצר את המצב הקיומי של **"לב יודע"**. עינוי, ניסיון ומחיה הם מה שיוביל, בסופו של דבר, בתיווך הזיכרון ההיסטורי והלב היודע, לשמירת המצוות.
- ... [שאלה] כיצד בונה המערך של עינוי, ניסיון ומחיה את המחויבות למצוות?
- [תשובה] בסיפור ... ה"ניסיון" בסיני ... "לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" (שמות כ, י"ז) ... חוויית הניסיון היא חוויה של פחד ואימה מפני הא-ל. כיוון שכך, החוויה עצמה, או לפחות זיכרון שהופנם ונטמע כיאות של חוויה כזו, משמשים ככרך לנאמנות לה' וכתוצאה מכך גורם לשמירת מצוותיו. ... [אבל] הניסיון של המן כולל לא רק את הקושי והניסוי של העם אלא גם את **מחיינתם הניסית**. יראה, אהבה ונאמנות לה' ולמצוותיו אמורים להיות התוצאה.
- ... חלק נכבד מן הניתוח שלנו היווה ניסיון לבצע תפנית מהפכנית בבעיה זו [של "ניסיון" לשם איזה ידע]... הדין שלנו בנאום "מצוות וזיכרון" של משה צריך להדגים, שהחיפוש של ה' אחר ידע, חקירתו של לב ישראל על ידי הספקת המן והמצוות הקשורות בו, אינו עוסק באגירת ידע ויצירת מצב של ידיעה עבור עצמו. הניסיון עוסק בבניית ומימוש הלב ה"יודע" וה"זוכר" של ישראל. החוויה של הניסיון ושמירת הציוויים של הניסיון יוצרת מעבר מהברות ואי הידיעה לא עבור ה' אלא עבור ישראל. המעבר המרכזי מהיעדר לקיום, מתרחש בלבו של המנוסה שבעת ניתן לומר עליו כי הוא לב "יודע", כלומר נאמן וצדיק. שוב, כפי הרמב"ן מנסח זאת בקצרה בפירושו על העקידה, הניסיון הוא הוצאה מן הכוח אל הפועל עבור המנוסה. אך יש כאן יותר מזה. כפי שהוזכר בקצרה קודם, במישור הספרותי, חיפוש ה' אחד ידיעת לבם של ישראל, חקירתו, יוצרת את עצם הידיעה, את עצם הלב, אחריו הוא מחפש.